

20. Агеева В. А. Сегодня «я – феминистка» может сказать лишь интеллектуалка [Електронний ресурс] / В. А. Агеева. — Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/person/2013/03/7/122899/> — Дата доступу: 05.10.2013 — Назва з титулу екрану.
21. Арзаканян М. Ц. История Франции / М. Ц. Арзаканян, А. В. Ревякин, П. Ю. Уваров. — М.: Высшее образование, 2005. — 474 с.
22. Арзаканян М. Ц. Подвиг во имя Франции [генерал Ш.де Голль] / М.Ц. Арзаканян // История. — 2006. — №2. — С. 6-18

Власова А. Ю. Становление женского движения Франции в шестидесятые годы XX ст.

Статья посвящена вопросам формирования женского движения, идейным и теоретическим истокам философии французского феминизма «второй волны». Рассматриваются условия, в которых женское движение прошло этап своего становления. Раскрываются его особенности как части социальнодвижущей силы французского общества шестидесятых гг. XX ст. в условиях социального кризиса. Устанавливаются главные задачи деятельности женского движения, социально-политическая теория.

Ключевые слова: «вторая волна» феминизм, женское движение, общество, социальное движение, социальный кризис, Франция.

Vlasova A. Yu. The formation of the women's movement in France in the sixties of the XX century

The article is devoted to the issues of formation of the women's movement, the ideological and theoretical roots of the philosophy of the French second wave of feminism. Discusses the conditions under which the women's movement passed the stage of its formation. Reveals its features, as part of a social and driving force of the French society of the sixties of the twentieth century in conditions of social crisis. Author make an effort to establish main objectives of the women's movement and socio-political theory.

Keywords: France, «second wave» of feminism, social movement, society, social crisis, women's movement.

УДК 94:[33+32](497. 2)“1985/1989”

П. М. Щербань, Т. Ю. Щербань

СПРОБИ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ В БОЛГАРІЇ У 1985–1989 рр.: РОЛЬ ВНУТРІШНІХ І ЗОВНІШНІХ ЧИННИКІВ

У статті характеризуються особливості економічного і політичного розвитку болгарського суспільства в період «реального соціалізму», перетворення Болгарії на привілейованого союзника СРСР і причини кризового стану цієї країни у 1980-ті рр. Автори аналізують спроби здійснення комуністами, на чолі з Т. Живковим, радикальних реформ під час болгарської політики перебудови 1985-1989 гг., суперечливий вплив радянського керівництва на цей процес і причини загострення політичного протистояння в Болгарії в кінці 1989 р.

Ключові слова: Болгарія, Т. Живков, М. Горбачов, радикальні реформи, суспільна трансформація.

Балканська країна Болгарія, як і більшість країн регіону Центральної та Південно-Східної Європи (ЦПЄ), стала наприкінці 1980-х рр. на шлях модернізації неоліберального характеру. Цьому етапу розвитку передував процес економічної та політичної лібералізації 1985-1989 рр. Майже двадцятип'ятирічний досвід системних суспільних перетворень в Болгарії має низку особливостей і потребує переосмислення. Більш широкі можливості для дослідження цієї проблеми дають нові публікації документальних джерел [1].

За роки, що пройшли з початку антикомуністичних революцій в країнах ЦПЄ створена солідна історіографія проблем їх виникнення, перебігу, а також подальшої системної трансформації цих країн. Найбільший внесок у їх дослідження зробили російськими істориками з Інституту слов'янознавства РАН у колективних монографіях останнього десятиріччя [2; 3; 4]. Щодо українських дослідників, то найбільш плідно аналізом трансформаційних процесів у Болгарії займалася Мілова М.І. [5].

Мета статті – проаналізувати національні особливості болгарської політики перебудови 1985-1989 рр., вплив внутрішніх і зовнішніх чинників на її перебіг та підсумки.

До потрясінь революційного характеру Болгарія була підготовлена менше, ніж більшість інших країн регіону ЦПЄ, оскільки позитивне сприйняття болгарським суспільством соціалістичних цінностей тривало довше, ніж у інших країнах співдружності [3, с.127]. Це пояснювалося тим, що Болгарія в роки соціалістичної модернізації досягла великого прогресу, зробила потужний ривок в економічному розвитку і перетворилася за допомогою СРСР із слаборозвиненої аграрної країни в індустріально - аграрну. Рівень життя болгарського народу став значно більш високим, ніж у міжвоєнний період, він отримав широкі соціальні гарантії, яких ніколи раніше не мав [2, с.410].

Традиційні русофільські настрої болгар, які сформувалися ще в період спільної боротьби проти османського панування на Балканах, уміло використовувалися багаторічним комуністичним лідером Болгарії Тодором Живковим (перший секретар ЦК БКП з березня 1954 р.) для встановлення тісних дружніх відносин з керівництвом СРСР ще за часів М.С. Хрущова, але особливо з Л.І. Брежнєвим.

Поступово Болгарія перетворилася на привілейованого союзника СРСР. Для народногосподарських потреб Болгарія отримувала кредити від СРСР на пільгових умовах, під 2% річних, а їх оплата здійснювалася продукцією побудованих за рахунок цих кредитів підприємств. Протягом багатьох років СРСР

повністю забезпечував імпорتنі потреби Болгарії у природному газі, деревині, кам'яному вугіллі і електроенергії, на 80% у нафті, на 87% у залізній руді та у дещо меншому обсязі у бавовні [6].

Радянське технічне і технологічне сприяння, імпорт промислових товарів оплачувалися або бартерними поставками болгарської продукції, або розрахунками у переводних карбованцях, майже не пов'язаних зі світовими конвертованими валютами. Деякі види сировини та енергоносіїв, такі як нафта і продукти її переробки, Болгарія тривалий час реекспортувала на Захід за ринковими цінами [6]. Болгарська експортна продукція легкої промисловості та аграрного сектора успішно збувалася на неосязному і невибагливому радянському ринку, а також на ринках країн-членів Ради економічної взаємодопомоги (РЕВ).

Винятково сприятливі економічні умови, яких болгарське керівництво на чолі з Т. Живковим добилося від СРСР, дозволили досягнути відносно високих стандартів життя для населення Болгарії у 1970-ті рр., а також створити передові галузі економіки, які визначали розвиток науково-технічного прогресу – виробництво лазерної, електронної, робототехніки, важке машинобудування [4, с.29]. У відповідь на це політичне керівництво Болгарії на чолі з Т.Живковим постійно демонструвало радянському відданість і підтримку під час численних «криз соціалізму», починаючи з конфлікту СРСР з Югославією 1948 р. і до 1980-х рр.

Щодо самої Болгарії, то в ній в період «реального соціалізму» не сформувалася організована опозиція тоталітарному режиму. Тут за 40-річний період панування комуністів не лише не сталося жодної політичної кризи, але й не відбулося жодного політичного страйку або студентської демонстрації протесту [4, с.39]. Т. Живков та його найближче оточення доклали великих зусиль, щоб домовитися з інтелектуальною елітою суспільства і добитися її лояльності через забезпечення їй достатньо високого життєвого рівня. Тому перші неформальні організації та рухи в Болгарії з'явилися лише наприкінці 1980-х рр. під впливом успіхів радянської політики перебудови [7].

У середині 1980-х рр. в Болгарії, як і в інших країнах ЦПСЄ, склалися об'єктивні передумови для радикальних змін у внутрішній та зовнішній політиці. Економічна модель соціалізму, запозичена у СРСР, яка характеризувалася екстенсивним типом розширеного відтворення, державною власністю на засоби виробництва, вичерпала свої можливості і не могла конкурувати з ринковою економікою розвинутих країн світу.

Повне забезпечення потреб болгарської економіки радянськими поставками енергоносіїв та основних видів сировинних ресурсів з позитивного фактору перетворилося на свою протилежність, оскільки призвело до створення витратного типу економіки з однобічною зовнішньоекономічною орієнтацією. Внаслідок переважної спрямованості болгарського експорту на СРСР та інші країни РЕВ з їх невимогливим внутрішнім ринком, для експортної продукції Болгарії стали характерними достатньо низький якісний та технічний рівень, висока матеріаломісткість. Тому в умовах ринкових відносин болгарська продукція не змогла витримати перевірки на конкурентоспроможність [6].

Після приходу до влади М.С. Горбачова потік пільгових кредитів і дешевої сировини з СРСР припинився, відбувся перехід на еквівалентні розрахунки у доларовому вираженні, що спричинило в Болгарії стрімке падіння темпів економічного розвитку. Економічна криза призвела до зниження життєвого рівня населення, що викликало зростання соціальної напруженості. Особливе невдоволення населення країни викликала монополія комуністичної партії на владу, антидемократизм системи. Потужним зовнішнім поштовхом, який посприяв переростанню кризи тоталітарного соціалізму в революцію, була політика перебудови в СРСР.

У другій половині 1980-х рр. СРСР вже фактично втратив статус другої наддержави, оскільки витрачав від 75 до 80 відсотків своїх сукупних зусиль на оборону, підтримку тоталітарних режимів у країнах ЦПСЄ, а також зарубіжних клієнтів у «третьому світі» [8].

На першій же нараді з керівництвом країн Варшавського Договору і РЕВ у листопаді 1985 р., що мала конфіденційний характер, М.С.Горбачов заявив, що віднині кожна партія і її керівництво несуть повну відповідальність за те, що відбувається у власній країні. Зміст московських розмов залишався закритим, щоб у лідерів був час для розробки плану реформ. Основний вплив на ситуацію і напрямок змін у соціалістичних країнах М.С. Горбачов бачив у тому, що робив у себе в СРСР [8]. Важливою передумовою приєднання східноєвропейських країн до процесів перебудови він вважав заміну консервативної верхівки компартій цих країн.

Ставлення М.С. Горбачова до лідерів країн «реального соціалізму» було різним. До болгарського лідера він ставився відверто неприязно. Передусім М.С. Горбачов не міг забути «особливих стосунків між Брежневим і Живковим» [9, с. 371]. У своїх мемуарах він звинувачує Т. Живкова в консерватизмі, інтригах, нещирості у відносинах з новим керівництвом СРСР, навмисному перекручуванні змісту бесід з ним з метою зміцнення свого внутріполітичного становища і утвердження свого авторитету як провідного реформатора соціалізму [9, с. 367-368].

Однак ставлення до Т. Живкова лише як до перекonanого консерватора важко підтвердити реальними фактами. Лідер Болгарської комуністичної партії (БКП) майже відразу з розумінням поставився до реформаторських ідей М.С.Горбачова. Вже у червні 1985 р. у листі до нього Т. Живков намагався розкрити причини відставання соціалізму, проявив себе як прибічник радикальних заходів з метою оновлення соціалізму [4, с. 34]. Під час зустрічі Т. Живкова з М.С. Горбачовим 24 жовтня 1985 р. у Софії, генсек ЦК БКП продемонстрував добре розуміння складних проблем Болгарії як в економічній, так і в політичній та духовній сферах життя. Він відверто охарактеризував ситуацію в економіці як «виключно важку», критикував неефективність економічного механізму, системи планування, констатував факт падіння життєвого рівня [1, с. 59-64]. Отже, як багаторічний лідер держави Т. Живков усвідомлював необхідність реформування

функціонуючої в той час у Болгарії економічної та політичної системи не гірше, ніж лідер ЦК КПРС М.С. Горбачов.

Більше того, є всі підстави вважати, що насправді не консерватизм, а радикалізм Т.Живкова викликав невдоволення М.С.Горбачова. Адже відкритий конфлікт між лідерами двох держав виник після ухвалення так званої «ліпневої концепції» болгарської перебудови на пленумі ЦК БКП у липні 1987 р. Положення цієї концепції були значно більш радикальними, ніж реформи, запропоновані в той час М.С. Горбачовим в СРСР. «Ліпнева концепція» Т. Живкова передбачала право на існування різноманітних форм власності, запровадження територіального і господарського самоврядування, формування громадянського суспільства шляхом утворення самодіяльних (недержавних) організацій [4, с. 35]. Вже у тому ж 1987 р. були ліквідовані деякі відділи ЦК, низка міністерств.

Велике невдоволення у М.С. Горбачова викликала теза Т. Живкова про те, що компартія більше не повинна бути «головним суб'єктом влади»: «У нас викликає тривогу заклик відібрати владу у правлячої партії, змінити принципи положення про керівну роль партії» [1, с.100-101].

Сам М.С. Горбачов зволював із проведенням політичної реформи в СРСР, поставивши на порядок денний питання про розмежування функцій партійних і державних органів лише на XIX-й партійній конференції влітку 1988 р. Тому радикальні кроки у напрямку реформування політичної системи болгарського суспільства, запропоновані Т.Живковим, прагнення випередити «старшого брата» були кваліфіковані генсеком ЦК КПРС як неприпустимо поспішні [9, с.370].

Що стосується реформ в економічній сфері, то вже у 1987 р. Т.Живковим було поставлено завдання впровадження сучасних західних технологій у болгарську промисловість і перетворення Болгарії на форпост науково-технічного прогресу, на таку собі «міні - ФРН» або «міні - Японію». Один із членів Політбюро ЦК БКП О. Дойнов з цією метою вів перемовини про укладання довгострокових договорів з Японією і ФРН [1, с.102]. Однак у М.С. Горбачова ця ідея викликала велике роздратування.

Т. Живкову навіть прийшлося у жовтні 1987 р. їхати до Москви для роз'яснення болгарської позиції ідеологу радянської перебудови. Під час бесіди у Москві М.С. Горбачов недвозначно заявив Тодору Живкову, що «всі рішення поставлених задач треба шукати не в іншому місці, а в соціалізмі, в його динамічному розвитку» [1, с.102]. А людей, які замислюються про створення «міні-ФРН» або «міні-Японії» він запропонував Т.Живкову вивести зі свого оточення. Тому болгарському лідеру не залишилося нічого іншого, як вивести О. Дойнова зі складу Політбюро ЦК БКП у грудні 1988 р. [1, с.102].

У 1989 р. за повної підтримки Т.Живкова були ухвалені закони, які відкривали шлях для лібералізації болгарської економіки, переходу її на ринкові засади. Це стосувалося як галузі промисловості, де відповідно до січневого указу 1989 р. дозволялося створення приватних підприємств, діяльність іноземних інвесторів, вихід нових господарюючих суб'єктів на зовнішні ринки, так і галузі сільського господарства. Тут був санкціонований перехід на орендні форми господарювання в умовах ослаблення державного контролю за сферою сільськогосподарської діяльності [4, с.35-36]. Більшість цих реформ ринкового характеру вище партійне керівництво Болгарії намагалось здійснити у себе раніше, ніж це було зроблено в СРСР.

Проте реакція М.С. Горбачова на болгарський варіант перебудови залишалася переважно негативною. Як пізніше справедливо зазначав у своїх мемуарах Т.Живков, для глибоких реформ у Болгарії не було сприятливих політичних і міжнародних умов, будь-яка спроба таких змін наштовхувалася на звинувачення або в ревізіонізмі, або в авантюризмі [4, с.37].

Цим повною мірою скористалося найближче оточення Т. Живкова. Ініціаторами усунення його від влади стали відносно молоді члени Політбюро ЦК БКП Андрій Луканов і Петро Младенов, які керувалися насамперед особистими владними амбіціями. Скориставшись конфліктом між партійними лідерами Болгарії та СРСР, вони почали активну підготовку антиживковської кампанії. Сигналом до її початку став лист П. Младенова від 24 жовтня 1989 р. у вищій партійній інстанції, в якому автор звинувачував Т.Живкова у доведенні Болгарії до глибокої кризи у всіх сферах життя і до міжнародної ізоляції, маючи на увазі перш за все погіршення відносин з СРСР [2, с. 412].

Політичний помічник Т. Живкова К. Чакиров теж підтверджує, що відсторонення від влади лідера ЦК БКП пояснюється тим, що просто у партійних верхах Болгарії зрозуміли, що за відсутності радянської підтримки Т.Живков став «не таким страшним» [10, с.125].

Ініціаторам усунення Т.Живкова з керівних посад допомагали радянські дипломати і працівники спецслужб, які перебували в Болгарії, – посол СРСР В.В.Шарапов, В.Ф.Терехов та ін. [2, с.413; 3, с.128; 4, с.49]. Після відсторонення 10 листопада 1989 р. пленумом ЦК БКП Тодора Живкова від керівництва компартією посаду Генерального секретаря обійняв Петро Младенов (з 3 квітня 1990 р. – президент Болгарії). Андрій Луканов 8 лютого 1990 р. очолив уряд [3, с.130-131].

Пояснюючи у квітні 1990 р. мотиви свого рішення щодо усунення генсека ЦК БКП, П. Младенов явно перебільшував складність і небезпечність ситуації, яка на момент «детронізації» Т. Живкова склалася в Болгарії. Він писав: «Колишній лідер і його оточення відчували підйом народного невдоволення і готувалися загасити його відкритим терором. Я усвідомлював те, що не обійдеться без кровопролиття, що те, що могло б статися, повернуло б назад до печерної епохи» [11, с.3].

За іронію долі, саме слова про можливість «виклику танків» для розгону багатотисячного мітингу біля парламенту, сказані П.Младеновим невдовзі після відсторонення Т.Живкова від влади - 14 грудня 1989 р., стали приводом для його власної відставки з посади президента 6 липня 1990 р. і закінчення політичної кар'єри [2, с.448]. Після 10 листопада 1989 р. БКП повернулася під крило флагамена перебудови соціалістичних країн – КПРС, і у своїх документах тепер розвивала переважно ідеї, висунуті М.С. Горбачовим.

Наприкінці 1989 р. у М.С. Горбачова якраз визрів останній варіант концепції оновлення радянського суспільства. У грудні 1989 р. у статті «Соціалістична ідея і революційна перебудова» він проголосив курс на створення гуманного, демократичного соціалізму. Фактично М.С. Горбачов закликав до відходу від марксистсько-ленінської концепції соціалізму і до використання досвіду міжнародної соціал-демократії. Головні ідеї його нової концепції демократичного соціалізму зводились до визнання багатоваріантності соціалістичного шляху і до ідеї подолання конфронтації соціалізму і капіталізму на основі використання спільних механізмів єдиної людської цивілізації. На цих соціал-демократичних позиціях М.С. Горбачов і залишився, по суті визнавши і підтримавши ідею конвергенції соціалізму і капіталізму [12].

Горбачовська ідея «гуманного, демократичного соціалізму» знайшла відображення вже у документах грудневого пленуму ЦК БКП 1989 р., а пізніше успішно перекочувала до статуту відродженої за результатами проведеного у квітні 1990 р. загальнопартійного референдуму Болгарської соціалістичної партії (БСП). У документах БСП, ухвалених у вересні 1990 р., відповідно до нового варіанту концепції перебудови М.С. Горбачова мовилося, що партія прагне засвоїти усе цінне з ідей та досвіду соціалістичних, соціал-демократичних і лейбористських партій і рухів і навіть вступити до Соціалістичного інтернаціоналу [2, с.418].

Концепція перебудови М.С. Горбачова в усіх її варіантах була спрямована на оновлення соціалізму, а не на його демонтаж. Генсек ЦК КПРС був упевнений у великих можливостях соціалістичного ладу, у тому, що він «здатен вирішувати найскладніші свої задачі» [13,с.253]. Щодо антикомуністичних революцій, навіть найніжніших, то вони не узгоджувалися з його намірами. Ті ж самі ідеї були висловлені і на з'їзді БСП у вересні 1990 р. Сценарії «ніжних» або «оксамитових» революцій болгарськими соціалістами були відкинуті на тій підставі, що їх балканський варіант міг привести до насилля, до громадянської війни [2, с.419]. Однак зволікання з радикальними ринковими реформами в умовах тиску радянського керівництва, усунення від влади Т.Живкова, падіння днем раніше - 9 листопада 1989 р. - Берлінського муру, повалення комуністичних режимів в країнах ЦПСЄ сприяли бурхливому процесу радикалізації політичних процесів у Болгарії.

У цій країні швидко виникла масова антикомуністична опозиція, центром збирання сил якої став коаліційний Союз демократичних сил (СДС), створений 7 грудня 1989 р. на чолі з Ж. Желевим. Вже наприкінці 1989 р. у Болгарії було зареєстровано 80 партій і рухів, які мали переважно антикомуністичну орієнтацію [14, с.28]. Традиційні союзники БСП негайно від неї дистанціювалися. Пропозиції соціалістів щодо створення коаліційного уряду з метою проведення ринкових реформ опозиція рішуче відкинула.

На початку 1990-х рр. болгарське суспільство стало на важкий шлях системної суспільної трансформації неоліберального характеру, «повернулося до Європи». Однак цей досвід викликає останнім часом у болгар все менше оптимізму. Болгарія залишається найбільш проблемною країною Євросоюзу, за всіма макроекономічними показниками вона наразі у гіршому стані, ніж за часів соціалізму. Безробіття, інфляція, розпад системи соціальних гарантій, волаюча нерівність у доходах, переважна бідність, корупція і організована злочинність стали характерними ознаками посткомуністичної Болгарії. З лютого 2013 р. ця країна переживає глибоку політичну кризу, яка привернула до себе загальну увагу і викликала необхідність подальшого глибокого і неупередженого аналізу всіх особливостей і суперечностей болгарського варіанту суспільної трансформації.

Джерела та література

1. Анатомия конфликтов. Центральная и Юго-Восточная Европа. Документы и материалы последней трети XX века. Т. II. Вторая половина 1980-х – начало 1990-х годов / [отв. ред. К.В. Никифоров]. – СПб.: Алетейя, 2013. – 718 с.
2. Болгария в XX веке: Очерки политической истории / [отв. ред. Е.Л. Валева]; Ин-т славяноведения РАН]. – М.: Наука, 2003. – 463 с.– (Серия «XX век в документах и исследованиях»).
3. Власть – общество – реформы: Центральная и Юго-Восточная Европа. Вторая половина XX века / [(отв. ред. Э.Г. Задорожнюк) ; Ин-т славяноведения РАН]. – М.: Наука, 2006. – 442 с. – (Серия «XX век в документах и исследованиях»).
4. История антикоммунистических революций конца XX века: Центральная и Юго-Восточная Европа / [(отв. ред. Ю.С. Новопашин); Ин-т славяноведения РАН]. – М.: Наука, 2007. – 397 с.
5. Мілова М.І. На шляху до парламентської демократії: болгарський варіант: Монографія / Мілова М.І. – Одеса: Астропринт, 2005. – 328 с.
6. Валева Т.Э. Время собирать камни [Электронный ресурс] / Татьяна Валева. – Режим доступа: <http://senat.org/Russia-Bulgaria/TValeva.html>
7. Валева Е.Л. Инакомыслие и оппозиция в Болгарии в 1980-е годы / Е.Л. Валева // Славяноведение. – 2012. – № 5. – С.79-96.
8. Грачев А. Горбачев. Человек, который хотел как лучше... [Электронный ресурс] / А. Грачев. – М.: ВАГРИУС, 2001.- Режим доступа: <http://lib.itdevelop.ru/MEMUARY/GORBACHEV/grachev.txt>
9. Горбачев М.С. Жизнь и реформы: В 2-х кн. / М.С.Горбачев. – М.: Новости, 1995. – Кн. 2. – 652 с.
10. Чакиров К. Втория етаж. – София, 1990.
11. Младенов П. Прорыв к обновлению // Международная жизнь. – 1990 – №4. – С.3-8.
12. Горбачёв М.С. Социалистическая идея и революционная перестройка / М.С. Горбачёв. – М.: Политиздат, 1989. – 32 с.
13. Горбачев М.С. Избранные речи и статьи / М.С. Горбачёв. Т.3. – М.: Политиздат, 1987. – 512 с.
14. Зудинов Ю.Ф. Болгария: политические метаморфозы первого посттоталитарного пятилетия / Ю.Ф. Зудинов / Политический ландшафт стран Восточной Европы середины 90-х годов. – М.: ИСБ РАН, 1997. – С.12-54.

Щербань П. Н., Щербань Т. Ю. Попытки либерализации экономической и политической системы в Болгарии в 1985-1989 гг.: роль внутренних и внешних факторов

В статье характеризуются особенности экономического и политического развития болгарского общества в период «реального социализма», превращение Болгарии в привилегированного союзника СССР и причины кризисного состояния этой страны в 1980-е гг. Авторы анализируют попытки

осуществления коммунистами, во главе с Т. Живковым, радикальных реформ во время болгарской политики перестройки 1985-1989 гг., противоречивое влияние советского руководства на этот процесс и причины обострения политического противостояния в Болгарии в конце 1989 г.

Ключевые слова: Болгария, Т. Живков, М. Горбачёв, радикальные реформы, общественная трансформация.

Shcherban P. M., Shcherban T. Yu. Attempts of liberalization of the economic and political system in Bulgaria in 1985-1989: role of internal and external factors

The features of economic and political development of Bulgarian society in the period of the "real socialism", converting of Bulgaria into the privileged ally of the USSR and reason of the crisis state of this country in 1980th are characterized in the article. Authors analyse the attempts of realization communists at the head with T. Zhsvkov of extreme reforms during Bulgarian politics of alteration 1985-1989, contradictory influence of soviet guidance on this process and reasons of intensifying of political opposition in Bulgaria at the end of 1989.

Keywords: Bulgaria, T. Zhvykov, M. Gorbachev, extreme reforms, public transformation.

УДК 94:338.24.021.8(460)

В. Ю. Годлевська

ПОЛІТИКА СОЦІАЛІСТИЧНОГО УРЯДУ ІСПАНІЇ В СФЕРІ МАЛОГО ТА СЕРЕДЬОГО БІЗНЕСУ (1982–1996 рр.)

У статті досліджується система підтримки малих і середніх підприємств (МСП) Іспанії в роки правління Іспанської соціалістичної робітничої партії. Автором визначено місце та роль МСП в національній економічній системі. Становлення і вдосконалення системи державного регулювання та підтримки малого і середнього підприємництва відбувалося в післяфранкістський період в руслі політичної та економічної модернізації країни та участі у процесах європейської інтеграції.

Ключові слова: економіка, малі та середні підприємства, кооператив, інвестиції, кредитування, оподаткування, субсидювання.

Малий і середній бізнес багато в чому визначають ефективність виконання економікою своїх функціональних завдань, пов'язаних з підвищенням рівня життя населення, поліпшенням зайнятості, зростанням рівня бюджетної самозабезпеченості, підвищенням економічного потенціалу. Малі та середні підприємства (МСП), як правило, об'єднують в особливу, відмінну від великих підприємств типологічну форму підприємництва зі специфічними проблемами, методами і способами організації бізнесу, особливостями внутрішнього управління і побудови відносин як з ринком, так і з державою.

Іспанія – країна дрібнотоварного виробництва. Основу її національного господарства і ядро середнього класу складають підприємства малого і середнього бізнесу. Незважаючи на свою виняткову економічну і політичну значущість, реальну підтримку від держави у вигляді використання її податкових і кредитних важелів іспанські МСП почали отримувати лише в демократичний період.

Зазначена проблема є малодослідженою в Україні. Історіографічну основу складають в основному праці зарубіжних науковців. Змістовна інформація міститься в монографії російської дослідниці Буториної О.В. «Іспанія: стратегія економічного розвитку». В роботі розглянуто систему фінансової підтримки малих і середніх підприємств, основні кроки уряду, спрямовані на підтримку та розвиток МСП [1, с. 52-54].

Ґрунтовним дослідженням є книга, підготовлена в Інституті Європи РАН «Два кита іспанської економіки. Досвід розвитку малого та середнього бізнесу». Робота присвячена досвіду розвитку і функціонуванню малого та середнього підприємництва (МСП) Іспанії. У ній детально описана структура та різноманітність іспанських МСП, показані ефективні механізми багаторівневого (центрального та регіонального) управління ними та сприяння їх розвитку. Критичний аналіз стану справ у цій області, виконаний авторським колективом вчених (Верніков В.Л., Авілова А.В., Голуб П.Ю., Єрмольєва Е.Г., Коваль Т.Б., Понеделко Г.Н., Прохоренко І.Л., Школяр Н.А.), дозволяє чітко побачити наявні проблеми, осмислити успіхи і невдачі влади у їх вирішенні [2].

Науково-обґрунтовану інформацію про розвиток малого та середнього бізнесу Іспанії в досліджуваній період можна отримати з колективної монографії «Іспанія: траєкторія модернізації». Автором розділу про розвиток підприємництва є А.В. Авілова. Нею проаналізовано політику підтримки підприємництва в Іспанії, яка ведеться на двох рівнях – федеральному і регіональному, особливості створення на МСП основної частини нових робочих місць. В Іспанії у малого і середнього бізнесу, вказує А.В. Авілова, є важлива перевага, що свідчить про конструктивне відношення влади. Держава застосовує до нього більш пільгові ставки оподаткування, ніж в середньому по ЄС [3, с. 232-248].

Еволюція правового регулювання товариств взаємного гарантування, як однієї з форм підтримки малого бізнесу, відображена в дисертаційному дослідженні Х. М. Ібанес Гімено. Автор виділяє декілька етапів. Перший етап (11 серпня 1978 р. – 22 січня 1979 р.) охоплює період, протягом якого було прийнято базове законодавство, що дозволило функціонувати товариствам взаємної гарантії. У цей період був ухвалений королівський указ «Про правовий, податковий та фінансовий режим Товариств взаємного гарантування» [4]. Другий етап (до 25 листопада 1982 р.) – процес створення і консолідації системи гарантії. Третій етап тривав до листопада 1985 р. Автор назвав зазначений період періодом кризи,